

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik X.

1900.

Sešitek 4.

Naši denarji in kranjske spominske svetinje.

Spisal V. Steska.

Slovenci so izgubili že izdavná svojo samostalnost in zato menda sami niso nikdar kovali svojega denarja. Rabili so denar svojih sosedov, na pr. Bizantincev, ali pa denar svojih gospodov, na pr. Frankov.

Pred 13. vekom je bil denar sploh redek. Ljudje so sicer kupčevali, a to trgovstvo je bilo večinoma menjalno. Od 13. veka dalje se je denar bolj in bolj vdomačil. V raznih dobah je rabil različen denar, pa tudi v isti dobi so bili denarji raznih držav v prometu, ker so ljudje gledali bolj na pravo vrednost, kakor na kraj, kje so ga kovali. Če pa so kovali v kakem kraju posebno dober denar, je tak denar zaslovel na daleč, in povsodi so ga radi sprejemali. Zato pravi narodna pesem: »Ta zlat je kova znanega, Matjaža kralja samega«. V prejšnjem veku je zaslovel zlasti tolar cesarice Marije Terezije, ki je ohranil veljavo na vzhodu do danes.

V krščansko-rimskem cesarstvu je imel pravico denar kovati prvotno le cesar. Polagoma so si pridobili to pravico tudi drugi, zlasti škofje, opati, deželni knezi in mesta, tem bolj, če so dobili tržno, mitno in carinsko pravico. (Globočnik: G. Ů. d. oest. Geld- und Münzwesens.) Število upravičencev je naraslo v nemškem cesarstvu na sto.

Začetkoma so denar tehtali po funtih ali markah. Slovenci so imenovali denar tako, kakor sosedje, ki so jim ga

izročili. Izrazi so večinoma nemški in laški. Le v novejšem času so Slovenci denar jeli imenovati po številkah z ozirom na enoto. Tako smo dobili izraze: četrtak = 4 krajcarje, petica = 5, desetica = 10, dvajsetica = 20 krajcarjev; petak, desetak, petdesetak, stotak, tisočak = 5, 10, 50, 100, 1000 goldinarjev. Poleg teh imenujemo nekatere denarje po kovini srebrnik ali srebrnjak, zlat ali zlatnik. Razen teh imamo le malo domačih nazivov.

Naj navedem tu imena naših denarjev.

Bec. Ta beseda se sliši navadno le v rečenici: nimam beca. Beseda je laška (bezzo) in pomenja beneški denar, ki je bil l. 1723. za Avstrijo prepovedan.

Belič = droben, srebrn denar, ki je bele, srebrne barve, potem sploh droben denar, bodisi vinar ali krajcar. (Prim. Weisspfenig od l. 1416.)

Bor = droben denar.

Cekin = zlat denar ali dukat. Beseda je laška: zecha, zechino, ki pomenja sploh kovan denar. Začetskoma so tako imenovali le beneški denar, pozneje sploh zlatnike vseh dežel.

Cvajar = pol solda ali dva vinarja. Beseda je nemška »Zweier«. (Globočnik. X.)

Denar je pri nas splošna beseda za vse vrednotine, ki so v prometu. Beseda pa izhaja iz latinske besede denarius, ki pomenja deset asov. Začetskoma (269 pred Kr.) so bili denarji srebrni, pozneje tudi zlati (od 207 pred Kr.). Zlati so veljali deset srebrnih denarjev. Ohranili so se do poznega srednjega veka. Iz Rima se je vsaj ime razširilo po vsej Evropi in celo po Aziji. Primeri laški denaro, franc. denier, arabski in srbski dinar. Karol Vel. je določil funt srebra za 20 soldov à 12 denarjev; torej je štel funt 240 denarjev.¹⁾ V 13. veku se je beseda izgubila na Nemškem in privzela naziv pfenig.

Doplar = dvojni tolar, kakršni so se kovali po vsej Evropi. Nemški Doppelthaler.

¹⁾ Max Wirth: Das Geld, str. 55.

Drobiž, drobnič = mal ali droben denar.

Dvojača = Zweigroschenstück, je pomenila prvotno 6 starih = 10 novih krajcarjev, pozneje tudi dvajsetico, ker je dvojna desetica.

Dukat = cekin dobrega zlata. Beseda izhaja iz »dux«. Nekateri sodijo, da je dukate začel kovati Apulijski vojvoda Roger II. ok. l. 1140. (Ortleb: Vademecum f. Münzsammler), drugi, da so jih kovali v Siciliji od l. 1232. (Globočnik l. c. VIII.), v Benetkah od l. 1284., na Avstrijskem od l. 1339. Dukati so imeli razna imena. Najbolj znani so bili beneški dukati.

Forint = goldinar. Ime izhaja iz Florence, kjer so začeli kovati zlatnike in jih okrasili z grbom tega mesta, z lilijo. Latinski jih imenujejo florenus, Lahi fiorino, Madjari forint. Okrajšava *fl* pomenja florenus. V 14. veku so jih kovali po florenškem uzorcju v Št. Vidu na Koroškem. Imeli so, kakor tirolski, 18—19 karatov. L. 1458. so zopet izšli z imenom renski goldinar, od tod naš »rajniš«.

Fronk = frank, francoski denar in od l. 1803. enota francoskega denarstva. Pri nas so jih vpeljali Francozi. Ker so morali ljudje s franki plačevati davek, imenujejo nekateri davek še sedaj »fronke«.

Goldinar ima ime od Gulden (bav. Guldener) in ta od Gold. Kakor pove ime, je bil ta denar začetkoma zlat. S početkom 15. veka so jeli kovati na severnem Nemškem srebrne denarje, vredne toliko, kolikor zlati goldinar. L. 1484. se je pričel na Tirolskem razloček med zlatimi in srebrnimi goldinarji. Izprva so smeli zlate goldinarje kovati le volilni knezi r. cesarstva. Zlati goldinar je imel najprej 23 karatov, ogerski celo $23 \frac{3}{4}$, torej jako čisto zlato, zato se je ta najbolj priljubil po Avstriji.

Groš pomenja debel denar (denarius, numus grossus) kot nasprotje brakteatov, ki so bili pločasti, skledičasti, tanki, navadno samo na eni strani vtisnjeni in znani ob križarskih vojskah. Češki kralj Venceslav II. je dal l. 1300. kovati groše

po francoskem uzorcu (gros Tournois). Knezi na okrog so ga posnemali. Groši so bili razne velikosti in veljave in so imeli razna imena od različnih podob, s katerimi so bili okrašeni. Groš je bil tedaj srebrn denar in je imel 15 lotov srebra. Njegova vrednost je pa padala vedno bolj. Krog l. 1400. je imel še 10 lotov srebra, pozneje le 7. Nazadnje je pri nas pomenjal do l. 1857. le še tri stare krajcarje. To leto je prišel iz navade, vendar so tudi poslej še imenovali petico groš.

Helar. Pri nas denar s tem imenom ni bil znan do naj-novejšega časa, ko je bil vpeljan s kronsko veljavo. Imeli smo jih pa že po l. 1765. Beseda helar je iz nemške Häller, ker so tak denar kovali najprej v Hallu na Virtemberškem od l. 1224. dalje. Prvi helarji so bili srebrni, poznejši tudi bakreni. Bakreni so veljali pol peneza (pfeniga); bili so torej polovičarji. Na Avstrijskem so bili v rabi od 14. veka kot »parvuli Viennenses«. Pri nas je bronasti helar od l. 1892. enota in velja pol krajcarja.

Krajcar, iz nemške besede Kreuzer, in ta iz Kreuz — križ. Najprej so jih kovali v Meranu na Tirolskem (Etschkreuzer l. 1450.) Imeli so podobo križa na reverzu, na averzu pa orla. Bili so prvotno srebrni, pozneje (od l. 1760.) bakreni; kot taki so se ohranili do najnovejšega časa, seveda le po imenu, in so bili enota za manjše denarje. Imeli so prej razno veljavo; navadno so veljali 4 vinarje.

Križavec — srebrni tolar = Kreuzthaler.

Krona. Novi srebrni denar imenujemo krono. Ime je znano že od prej. Krona je bil prej srebrnik (Kronenthaler), ki je bil v Avstriji navaden od l. 1755. Takrat so Avstrijci kovali ta denar za Brabant, pa se je udomačil tudi v Avstriji in na Nemškem. Ime je imela krona od kron, ki so bili v zgornjih treh križevih kotih.

Novec pomenja sploh denar. Ime se izvaja iz nov, torej nov denar. Novčič je krajcar.

Penez. Beseda izhaja iz Pfenning = Pfantinc (iz Phant = Pfand). Drugi jo razlagajo Pfännchen (ponvica), ker je bila

oblika skledičasta. V Avstriji so bili večkotni in ne okrogli. Znamenje (*quadratum incussum*) so imeli iz živalskih ali rastlinskih tipov. Penezi so bili srebrni in bakreni, zato se imenujejo beli in črni penezi. Veljava je bila od Karola Vel. različna. Pri nas penez pomenja droben denar ali sploh kovinski denar. 240 penezov je šlo v 15. veku na 1 funt penezov ali 1 gld.

Pocar imenujejo po nekaterih krajih (Šmartno pri Litiji) četrtake. Beseda je bržkone nemški Batzen (= Bätzen = Bär), ker je bila na denarju podoba medveda. Kovali so prve v Bernu na Švicarskem.

Polovičar = pol krajcarja. Kovali so jih na Avstrijskem že od 13. veka.

Rajniš pomenja goldinar. Beseda je nemška: *rheinisch*. Rajniši so bili tolarji, vredni 60 kr. Drugi tolarji so menjavali vrednost in poskočili v ceni celo na dva goldinarja.

Repar pomenja četrtak. Beseda je iz nemškega *Rüblerbatzen*, ki je imel na reverzu repo, grb solnograškega nadškofa Lenarta (1495—1518). Prim. Pleteršnik II. 418. in Globočnik l. c. XI.

Sold pomenja sploh denar. Beseda je prvotno latinska: *solidus*, in je pomenila močnejši, debelejši srebrni denar. Rimljani so celo od 4. veka tako imenovali zlatnike. Veljava je padala vedno bolj, in pri nas pomenja sedaj krajcar ali dva helarja. Pri Nemcih je beseda prešla v *Schilling*, zato so sold opustili v pomenu denarja, in jo rabijo v pomenu plačila.

Šmarna petica, srebrnik s podobo Matere B., v navadi je bila na Ogerskem od l. 1696.

Tolar je pomenil prvotno vsak srebrnik, ki je bil čez en lot težak. Najprej jih je koval na Češkem grof Schlick (od l. 1437.), lastnik srebrnih rudnikov v Joachimsthalu. Izdaja l. 1517. se je razširila po vsem svetu. Od kraja ima svoje ime Thaler — tolar. Pozneje so jih kovali tudi drugod v raznih oblikah in z razno veljavo. Na Avstrijskem so jih kovali od l. 1524., vredne 60 krajcarjev. L. 1534. so vpeljali tudi četrtinke. Pri nas imenujemo srebrne goldinarje sploh tolarje.

Avstrijski tolarji so imeli 14 lotov srebra in so se imenovali cesarski ali species - tolarji. Zasloveli so zlasti na vzhodu tolarji Marije Terezije (Levantiner-Thaler), katerih gre še sedaj na milijone v Afriko. Na Ogerskem so bili znani od kralja Matjaža dalje šmarni tolarji in svetinje z imenom Jurijev tolar.

Vinar pomenja droben denar; pri nas preje četrtno krajcarja, sedaj isto, kar helar. Beseda je nemška Wiener — (geld ali pfenig).

Dejali smo, da Slovenci niso kovali svojega denarja, a koval se je vendar tudi na Slovenskem.

Koroški vojvoda Bernard je koval denar v Ljubljani in Kostanjevici. V Ljubljani kovani denarji z napisom »Bernhardus dux« in »civitas Leibacens.« ima obliko oglejskega denarja. Imenuje se ta denar »moneta Leibacensis ali denarii carniolici« v listinah l. 1248., 1251., 1261., 1267. in 1274. V darilni listini vojvode Ulrika stiškega samostanu iz l. 1263. je zapisano »X marcas denariorum Labaci, V de muta et V de moneta recipiendas«. Tudi v Kostanjevici so kovali denar, kjer je vojvoda Bernard ustanovil l. 1234. samostan. Tak denar se imenuje v listini l. 1252. »marca Lantstrostensis monete«. Te denarje so kovali po uzorcu breških (Friesach) in spadajo k najlepšim denarjem one dobe.²⁾ Obe kovnici sta prenehali, ko je Kranjska pripadla Avstriji, le v Ljubljani so mimogrede zopet kovali v 15. veku, ko je l. 1461. v zakup vzel Eggenberg tudi to pravico za Ljubljano.

Iz cerkvenega zlata in srebra na Kranjskem so kovali zlatnike in srebrnike v Gradcu l. 1527.—1532. v obrambo proti

²⁾ A. Luschin: Mitth. d. h. V. f. K. 1864, str. 30 sq. — W. G. Becker ima v svoji knjigi: »Zweihundert seltene Münzen des Mittelalters in genauen Abbildungen mit historischen Erklärungen«, Dresden 1813, na 58. in 59. strani, kakor poroča neka Kopitarjeva beležka v licejski knjižnici ljubljanski, naslikane štiri v Ljubljani kovane novce, ki se smejo prištevati najlepšim, kar jih je dal kovati vojvoda Bernhard (1202—1256). Vojvoda Bernhard drži v roki knjigo ali kaj družega, na spodnji strani je orel (pa ne pribiti, ampak en profil). Opis se navadno glasi: »Bernardus Dux« in na zadnji strani: »Civitas Leibacum« in »Leibacenses DE(narii).«

Turkom. Ob času Ferdinanda I. in II. so kovali nekoliko penězov, grošev in cvajarjev s kranjskim grbom in napisom: »Dux Carn.« Dežela sama ni imela svoje kovnice. Stanovi so sicer to prosili l. 1510. na avgsburškem zboru, in pravica jim je bila obljubljena, do izvršitve pa menda ni prišlo. Turjačani, kot nemški državni knezi, so smeli kovati denar. Ohranjenih je nekoliko zlatov in tolarjev te vrste iz 17. in 18. veka. Rodbina Wagen je kovala le peneze.

Na Koroškem so bile starodavne kovnice v Brežah (Friesach). Cesar Henrik je podelil l. 1015. Viljemu grofu Zeltschach pravico denar kovati. Grofova sinaha sv. Hema je volila rudnike solnograški in krški cerkvi (1045). Solnograški škofje so rudnike zopet uporabljali za kovnico od l. 1155. Tu kovani denarji so bili' uзор denarju oglejskega patrijarha, vojvod koroških, škofa bamberskega in drugih. Kovali so denar tudi v Beljaku in Grebenu (1242), v Št. Vidu v Gornji Beli, Velikovcu in Celovcu (od l. 1526). Deželni stanovi so kovali denar od l. 1529. L. 1726. so izgubili to pravico. (Globočnik l. c. XX sq.)

Na Goriškem je koval denar grof Majnhard v Gorici in na Tirolskem v Lienzu. Najrajši so pa pri nas rabili ljudje beneški denar in se niso mogli sprijazniti z avstrijskim denarjem, dokler ni Karol VI. l. 1723. prepovedal rabe beneškega denarja.

Oglejski patrijarhi kot gospodarji na Kranjskem, ne le v cerkvenem, ampak nekaj časa celo svetnem oziru, so tudi svoj denar razširjali. Prvotno je bil podoben breškemu; v 13. veku pa so kovali skledičast denar, oglejske in frijulske peneze. Ta denar je bil na Goriškem in Kranjskem silno razširjen do l. 1451. Kovnice so bile v Ogleju, Vidmu, Čedatu, Gemoni, Ljubljani in Slovenjem Gradcu. Podobne denarje so kovali škofje tržaški (od l. 1218.) do združenja z Avstrijo l. 1382.

Na Štajarskem so kovali deželni knezi denar v Gradcu izza početka 13. veka, nekaj let v Ptujju, nekoliko let so prepustili kovanje deželnim stanovom. Prenehali so l. 1772. Denar

so kovali tudi celjski grofi (katerih rod je izmrl l. 1456.), pozneje Eggenbergi, dokler niso izmrli l. 1772.

Pri nas je bil nekoliko znan tudi denar, ki so ga kovali škofje solnograški (996), briksenski (1039), tridentski, nemški viteški red in rodbine Kobencel, Ortenburg in Windischgrätz.

Znamenite za našo zgodovino so one **svetinje** ali medalje, ki so jih kovali ljubljanski škofje, deželni stanovi ali drugi velikaši v spomin važnejših dogodkov na Kranjskem.

Ze l. 1536. si je dal napraviti ljubljanski prošt in slavní skladatelj Arnold iz Brucka (Arnoldus de (ali a) Pruck, prošt 1530—1549) svetinjo s podobo in napisom.³⁾

Deželni stanovi so dali l. 1584. napraviti svetinjo za darilo pridnim učencem. Averz: Enoglavi kranjski orel. Reverz: »Praemium scholae Provinciæ Carniolæ, 1584.« Pozneje so jih neki kovali l. 1588. in 1589. itd. ter delili dijakom celò do časov cesarja Jožefa II.⁴⁾

Izmed škofov so si umislili svetinje Hren, Buchheim in Kuenburg. Svetinje Tomaža Hrena se ozirajo na njegovo potrjenje za ljubljanskega škofa dne 29. marca 1599. Za prvo slovesnost je dal Hren kovati eno srebrno, za drugo tri vrste zlatih in eno vrsto srebrnih svetinj. 1. Averz. »Thomas | Chrön Dei ac | Sedis Aplicæ Gra IX. Epus Labacen 29. | Martii an. 1599.« Reverz: »Terret labor aspice præmium« s podobo: Škof nosi na levi rami križ po trnjevi poti; iz oblakov mu angelj nudi krono in palmovo vejico. Nahaja se v Ljubljani in na Dunaju. Teža: 17/16 lota. — 2. se nahaja le v Ljubljani; težka je za tri zlate. Av. I. X. (= Jesus Christus) | »Thomas D. G. | Nonus Episco | pus Labacen | sis consecra | tus XII. Sep | tembris | 1599.« Reverz kakor pri prvi. Pri tretji svetinji se nahaja na av. škofijski, na rev. pa Hrenov rodbinski grb. Svetinja se nahaja v ljublj. muzeju in je težka en zlat. Prvo in tretjo svetinjo so našli l. 1820., ko so prekopavali temelj nekdanje kapucinske cerkve v Ljubljani. Škof Hren ju

³⁾ A. Luschin: Mitth. d. h. V. f. K. 1864, str. 18. — ⁴⁾ A. Jellouschek v Mitth. 1861., str. 47.

je vložil l. 1607. Četrta je zlata in kaže na av. čas potrjenja, na rev. pa čas posvečenja Hrenovega za škofa. Peta je pozlačena.⁶⁾

Deželni stanovi so dali kovati spominsko svetinjo l. 1600. ob poroki cesarja Ferdinanda I. Na škofa Otona Friderika Buchheim se nanaša svetinja z doprsno podobo v duhovniški opravi, z bradatim obličjem in biretom na glavi. Napis: »Otto Frider. D. G. Epis. Labac. Princ.« — Reverz: »Canon. Salisb. Magdeb. et Passav.« Svetinja je srebrna in podobna tolarju.

Škof Ferdinand grof Kuenburg si je dal napraviti več svetinj, zlasti, ko so vložili temeljni kamen ljubljanski stolnici in ko so jo posvetili. Dolničar⁶⁾ pravi: Da bi spomin uprizorjene svečanosti (namreč posvečenja) ne minil, je knezoškof delil srebrne svetinje ne le gostom, ampak tudi domačinom in prijateljem. Tri oblike nam je narisal Gregor Dolničar. 1. Av. Stolnica z visoko kupolo. Rev. »Instauratio Basi | licae Cathed. | Labacensis | S. Nicolao | Sacrae«. 2. Škof Ferdinand podaja podobo stolnice sv. Nikolaju. Napis: »S. Nicolae, ecce templum tuum«. Rev. »Fer | dinando I. | Epis: Labac: | S. R. I. Principe | Ex Comit: | A Kuenburg«. 3. Av. Tloris stolnice z napisom: »Anno Jubilaeo CIOCCC Labacum«. Na rev. »Clemen. | XI. Pont: Max: | Leopold: Magno | Imp. Rom. Io: Jos: | Ant. Princib | Eggenberg | Capit: Carn.« — Te tri svetinje je vložil 18. jun. 1703. tudi v temeljni kamen.⁷⁾ Za posvečenje 8. maja 1707. je dal rezati zlato in srebrno svetinjo v Avgzburgu.⁸⁾ A. Jellouschek⁹⁾ navaja podobo te svetinje. Av: »Ferdinand. I. D. G. Ep. Labacen. I. R. I. Pr.« — Doprsna podoba Ferdinanda Karola grofa Kuenburg z baroko in duhovniško obleko. Spodaj se nahajajo črke P. H. M. (= Philipp Heinrich Müller, znan medaljer, † 1718. v Avgzburgu). Rev: »Consecratio Sanctae Cathed. Basi. Labacen.« Stolnica z dvema stolpoma. Srebrna svetinja te oblike se nahaja na Dunaju. Druga tej enaka svetinja je imela namesto črk P. H. M. le

⁵⁾ A. Jellouschek v Mitth. 1849, p. 89 sq. — ⁶⁾ Historia Cath. Eccl. Lab. p. 87. — ⁷⁾ Annales Urb. Lab. — ⁸⁾ Ibid. — ⁹⁾ Mitth. 1849, p. 95.

zvezdico. — Še eno svetinjo je dal rezati ta škof, ko je vložil temeljni kamen kapelici sv. Rozalije na Rebru v Ljubljani 18. apr. 1708. Na srebrni svetinji je napis: Anno Dni CIOCCCVIII die 18. April. Fundamenta Jecit Huius Sacrae Aedis D. Rosaliae Virg. Celsissim. Princeps Ferdinandus Epus Labacen. Ex Comit. A Kuenburg Coad. Pragen«. Na bakreni svetinji: »Sedente In Cathedra Divi Petri Clemente XI. Regnante Augustissimo Imperatore Josepho I., Duce Carnioliae, Jo. Josepho Antonio Principe ab Eggenberg Supremo Capitaneo Carnioliae, Franc. Ant. Comite a Lanthieri Vicedomino S. C. M. Consiliario, Consule Edero, Judice Malyo. — Dotavit Hanc Sacram Aedem Praenobilis Vir Joannes Tobias Summereger in Lichtenthal Suae In Divae Rosaliae Pietatis Et Obsequii Erga Aedem Divae Rosaliae«.

Na novo zgradbo, imenovano Collegium Carolinum Nobilium, sedanje semeniščno poslopje, se nanaša devet svetinj, vsaj Gregorij Dolničar jih toliko opisuje. 1. Podoba ustanovnika knjižnice in stolne cerkve. Rev. Mercurius Caducens s knjigami in načrtom poleg napisa: »Omni Ausu Major«. 2. Av. Collegium Carolinum. Rev. »Sapientiae Domicilium An. Sal. CIOCCVI. Ferdinando Epo Labac: Jo: Ant: Joseph. Principe Ab Eggenberg. Capit. Conditum«. 3. Av. Grb kolegijev. Rev. Solnce vzhaja nad ljubljanskim obzorjem. Hilaritas publica. 4. Boginja Minerva — Pietati et Musis. 5. in 6. kažeta korist, ki jo bo imelo mesto od kolegija. Felicitas Temporum; spodaj Aemona. 7. Solnce z napisom: Colligit, ut spargat (namreč soparo). 8. Apolon. Napis: Publico Et Privato Bono. 9. Trava rastoča izmed kamenja. Pressa viresco.¹⁰⁾

Deželni stanovi so dali rezati spominske svetinje l. 1705., ko so določili ljubljansko mestno mejo. Svetinje so tudi kovali v spomin, da je obiskal guverner Khevenhüller iz Gradca l. 1790. Ljubljano.¹¹⁾

¹⁰⁾ Dolničarjev rokopis.

¹¹⁾ Prim. J. Parapat: Svetinje škofov ljubljanskih v Letopisu M. Sl. 1869, str. 84—86 in Spominske svetinje Kr. stanov v Nar. Kol. 1869, str. 35.

Paberki iz arhiva cistercijanskega samostana v Dunajskem Novem Mestu.

Priobčil A. Koblar.

L. 1444. je kralj Friderik ustanovil novi cistercijanski samostan v Dunajskem Novem Mestu. Mej drugim je dal za vzdrževanje samostana tudi dohodke župnije sv. Petra v Ljubljani, kateri je bil patron. Ko je pa l. 1462. cesar Friderik ustanovil škofijo ljubljansko, podaril je župnijo sv. Petra ljubljanskim škofom, samostanu v Dunajskem Novem Mestu je pa dal v odškodnino župnijo Mengeš s podružnicami: Vače, Čemšenik, Zagorje in Dol. Vsled tega leži v arhivu lepega samostana v Dunajskem Novem Mestu še danes kopica listin, zadevajočih cerkveno zgodovino dveh najimenitnejših župnij ljubljanske škofije, šentpeterske in mengeške. Letos po veliki noči sem imel priliko, da sem pregledal oni arhiv in izcrpal podatke, ki se tičejo naših krajev. Tu podajem plod svojih študij.

1386, 6. aprila. Duhoven Mihael s priimkom Planchel, kapelan pri sv. Janezu v Ljubljani, kateremu je kapelanijo sv. Janeza pred mostom v mestu ljubljanskem podelil Hansölreich iz Gëhaima, župnik ljubljanski in kanonik briksenski, priznava, da ima ljubljanski župnik pravico, podeljevati to kapelo z vsem, kar pripada, in se zaveže, da se ne bode vmešaval v posle vikarjev, da ne bode motil duhovnih pomočnikov, kadar bodo maše peli v župni cerkvi, da bode, kakor drugi pomočniki, n. pr. oni pri sv. Nikolaju, pomagal pri petju in mašah in, če bo treba, hodil tudi obhajati. Pečatila sta Ludovik z Iga (Ug) in ljubljanski meščan Nikolaj Mlakar. (Izv. perg. listina; pečata sta ohranjena.) (Zveženj 7., št. 4.)

1393, 8. februarja. Vid s Pešate (Veitl von Peyschat) ustanovi pri kapeli sv. Petra na Pešati, v mengeški župniji, stalnega kapelana. (Beležka v arhivu.)

1408, 25. januarja. Ana, vdova po pokojnem Nikolaju s Pešate (Nix Peyschater), spričuje, da je njen soprog pri cerkvi sv. Mihaela v Mengšu (Mangespur), kjer leže pokopani

njuni otroci, ustanovil obletnico s sedmimi duhovni in vigilijo ter v ta namen volil ribstvo in zemljišča ob Savi v Klečah (Gletsch). Soproga Ana je dala za to ustanovo privoljenje po nasvetu kranjskega naddijakona in moravškega (Moreutsch) župnika Urha Guetmana. Pečatila sta Ditrih, župnik kriški (zu Creutz), in Nikolaj Mengeški (der Mangespurger). — (Prepis; predal 130.)

1408. Vojvoda Leopold potrdi, da je Nikolaj s Pešate (Nix der Peyscheiter) župni cerkvi v Mengšu (Mangespurg) volil za obletnico nekaj posestev, ki so bila vojvodski fevd. (Prepis, pred. 102, 1.)

1438, 11. marca, *Florenca*. Papež Evgen podeli Martinu iz Ribnice (de Reifnicz), mašniku oglejske škofije, po smrti župnika Ernesta Masselbergerja izpraznjeno župnijo sv. Petra v Ljubljani, ki nese na leto 64 mark čistega srebra. Patronat ima laik, a sedaj je faro podelil vsled devolucije papež. Ker ima pa Martin iz Ribnice še dohodke kapele (sine cura) sv. Maksimilijana v Celju, ki nese 10 mark, in župnije sv. Marjete v Vodica (Bodicz), ki nese 18 mark (pri obeh je patron laik), in župnije sv. Pankraca v Slovenjem Gradcu (Bindisgrez), ki nese 50 mark čistega srebra, ukazuje papež, da bo moral Martin, ko dobi župnijo sv. Petra, pustiti Vodice in Slovenji Gradec. (Izv. perg. bula; visi svinčen papeški pečat.) (Zv. 5, št. 9.)

1439, 28. januarja, *Dun. Novo Mesto*. Friderik ml., vojvoda Avstrije, Štajarske, Koroške in Kranjske in grof Tirolske, je bil prezentoval po smrti župnika Ernesta za župnijo sv. Petra v Ljubljani, v oglejski škofiji, Nikolaja Sakcha, klerika pasavske škofije, z dovoljenjem, da Nikolaj Sakch sme zamenjati to župnijo za ono v Konjicah s Petrom Kotttrer, doktorjem cerkvenega prava in župnikom v Konjicah (Ganawitz), v oglejski škofiji. Ker je bil pa Nikolaj Sakch za župnijo premlad, razglasi sedaj vojvoda ono prezentacijo neveljavno in prezentuje kot patron za župnijo sv. Petra v Ljubljani Martina iz Ribnice (de Reifnicz), duhovna oglejske škofije. (Izv. perg. listina; visi dobro ohranjen pečat vojvode.) (Zv. 5, št. 11.)

1444, 3. februarja, *Ljubljana (Laybaci)*. Kralj Friderik prezentuje oglejskemu patrijarhu Aleksandru svojega kapelana Martina iz Ribnice (de Reifnicz) za župnijo sv. Petra v Ljubljani. Sicer je bil Martin župnijo že prej (l. 1438.) dobil od papeža, a je resignoval, zato da ga je sedaj prezentoval kralj, ki ima kot vojvoda Kranjske patronat. Prosil je kralj patrijarha, naj Martina investuje. (Izv. perg. listina. Friderikov pečat je izvrstno ohranjen, na sredi pečata je samo veliki kranjski orel, okoli opis in 4 mali grbi.) (Zv. 5. št. 12.)

1444, 23. februarja, *na Dunaju, v pasavski škofiji*. Patrijarh Aleksander, kardinal, stalni oskrbnik tridentske škofije in bazelskega zbora Legatus de latere, potrdi kot patrijarh oglejski Štefana Alocha iz Kamnika (de Stain), ker je resignoval Martin iz Ribnice (de Reifnicz), za župnijo sv. Petra v Ljubljani (in Laybaco) in zapove Martinu, škofu pičenskemu in generalnemu vikarju oglejskega patrijarha v delu škofije zunaj Frijskega, in drugim, da ga kot župnika priznajo in branijo. Štefana je za šentpetersko župnijo prezentoval kralj Friderik, ki je bil nečak (nepos) patrijarha Aleksandra. Štefanova prokuratorja sta bila Jošt Hausner iz Tržiča (de Nouoforo) in Seifrid Hailbrunn. Šentpeterska župnija nese 64 mark čistega srebra. (Izv. perg. listina; ohranjen je patrijarhov pečat, na njem so 4 orli.) (Zv. 5. št. 6.) — Listino z istim obsegom je zopet izdal patrijarh Aleksander na Dunaju dne 12. marca 1444. (Zv. 5. št. 8.)

1444, 12. marca, *Rim*. Papež Nikolaj V. vtelesi župnijo sv. Petra v Ljubljani s kapelo sv. Janeza, ki stoji blizu cerkve sv. Petra, samostanu presv. Trojice v Dunajskem Novem Mestu, takó da bo samostan smel uživati dohodke župnije in ondi nastavljeni svoje vikarje. (Izv. perg. bula s privezanim svinčnim papeževim pečatom.) (Zv. 9. št. 2.)

1444, 15. marca. Štefan Aloch, župnik ljubljanski, katerega je njegov gospod, kralj Friderik, patrijarhu Aleksandru prezentoval za župno cerkev v Ljubljani (Laybach) in ga je patrijarh investoval, se zavezuje, da bode po ukazu kralja,

kateri misli sezidati v Dunajskem Novem Mestu, kjer je doslej samostan reda pridigarjev, cistercijski samostan, plačeval temu samostanu na leto 300 funtov dunajskih penězov, namreč po 150 funtov o sv. Juriju in sv. Martinu. Pečatila sta Leonard Pökchl, župnik v Gradcu (Grätz), in Valram Chlonspacher, župnik v Badenu (Paden). Izv. perg. listina; pečata visita.) (Zv. 9, št. 16.)

1444, 25. marca, pod zvonikom župne cerkve sv. Petra zunaj zidov ljubljanskega mesta v oglejski škofiji. Notar Henrik Rauch beleži, da je po resignaciji župnika Martina iz Ribnice (Reifnitz) dobil župnijo sv. Petra v Ljubljani Štefan Aloch iz Kamnika (de Stayn), kapelan oglejske škofije in vedni primiznik kralja Friderika, in da ga je škof Martin vsled pismenega ukaza patrijarha Aleksandra danes investoval. Poklonila se je Štefanu duhovščina cerkve sv. Petra kot pravemu župniku, namreč vikar in kapelan Ivan Slakonia, zornik Mihael Sawr, altarist altarja Matere božje in duhovni pomočnik Leonard, umetnostij bakulator Ivan Gluck iz Kamnika (de Stain) in Pavl Gurnick, prvi voditelj šol v Križankih (ad cruciferos) in drugi voditelj šol pri sv. Nikolaju v Ljubljani. (Izv. perg. listina, zv. 5. št. 7.)

1444, 5. aprila. Dun. Novo Mesto. Kralj Friderik podari letnih 300 funtov penězov od župne cerkve sv. Petra, stoječe pred mestom ljubljanskim (Lubiam), katere podelitev in patronska pravica pripada njemu in njegovim naslednikom, takó da bo vsak župnik ali vikar cerkve sv. Petra teh 300 funtov plačeval samostanu v Dun. Novem Mestu. (Prepis.)

1444, 20. aprila, Dunaj. Aleksander, oglejski patrijarh, kardinal, oskrbnik tridentske škofije in Legatus de latere na bazelskem cerkvenem zboru, spričuje, da je kralj Friderik, ki je ustanovil samostan presv. Trojice v Dunajskem Novem Mestu, v solnograški škofiji, dal samostanu župnijo sv. Petra v Ljubljani, v oglejski škofiji. Štefan Aloch iz Kamnika (de Stain), župnik cerkve sv. Petra v Ljubljani, se je za vtelesenje župnije samostanu prostovoljno podvrgel s posebno listino, katero sta peča-

tila Leonard Pokhl v Gradcu (in Graetz) in Walram v Badnu (Paden). Patrijarh vtelesi samostanu župnijo sv. Petra, ki ne nese nad 100 mark čistega srebra, tako da bo samostan smel ondi nastavljati svoje vikarje. Štefan ostane stalni župni vikarij; dolžan pa bode plačevati iz župnih dohodkov samostanu vsako leto o sv. Juriju in o sv. Martinu po 150 funtov penezov (libras denariorum). Opat ima v župniji škofovske pravice, ki gredo patrijarhu, patronsko pravico pa ohrani vojvoda Avstrije in Kranjske. (Izv. perg. listina; visi izvrstno ohranjen patrijarhov pečat.) (Zv. 9, št. 3.)

1444, 10. oktobra, Bazel. Bazelski občni cerkveni zbor spričuje s pismom, naslovljenim na opata samostana sv. Lamberta, v solnograški škofiji, da je kralj Friderik, ki je ustanovil samostan presv. Trojice v Dunajskem Novem Mestu, dal za njega vzdrževanje mej drugim tudi svojo župnijo sv. Petra v Ljubljani, v oglejski škofiji, pri kateri je imel patronat kot vojvoda Kranjske in pravico, prezentovati župnike. Župnija nese na leto po 80 mark srebra. Cerkveni zbor potrdi samostanu vtelesenje župnije sv. Petra in pravico, nastavljati ondi svoje vikarje. (Izvirna perg. bula s privezanim svinčnim pečatom bazelskega zbora.) (Zv. 9, št. 1.)

1452. Opat Gotfrid napravi pogodbo z župnikom Petrom Polzem in mu da ljubljansko župnijo za 8 let proti letni plači 300 gld. (Beležka o listini, katere pa ni bilo mogoče najti v arhivu pod zv. 1. št. 13.)

1452, 18. julija, Rim. Papež Nikolaj V. sporoča krškemu (Gurcen.) škofu Ivanu, da dovoljuje vtelesenje župnije sv. Mihaela v Mengšu (Mangespurg) samostanu presv. Trojice v Dunajskem Novem Mestu. Vtelesi naj jo škof Ivan s papeževim pooblastilom za vedno, ko bode došlo privoljenje od ordinarija (patrijarha). Opat samostana presv. Trojice sme v Mengšu nastavljati svoje vikarje, pustiti pa mora sedanjemu župniku toliko dohodkov, da bo mogel dobro izhajati in plačevati patrijarhu, kar mu gre. (Izv. perg. bula s svinčnim papeškim pečatom.) (Zv. 9, št. 4.)

1460, 30. marca, Ljubljana. Kranjski deželni glavar Urh s Schaunburga (ze Schawnberg) je dobil od cesarja Friderika nalog, da naj poravna prepir med Gotfridom, opatom samostana v Dunajskem Novem Mestu, in Mihaelom Trlcem (Terlitz), vikarjem cerkve sv. Petra v Ljubljani. Sklical je Urh za svetovalce na razsodišče nekoliko duhovnih in svetnih gospodov, opat je pa poslal kot zastopnika o. Henrika. Razsodba se je glasila, da je samostan naredil Mihaelu Trlcu škodo, ker ga ni o pravem času odstavil od vikarije sv. Petra, in da mu mora povrniti 12 funtov penězov. Znaprej pa naj ima opat mir s Trlcem, kakor tudi z Viljemom Polcem (Polz), sedanjim vikarjem svoje ljubljanske župnije. (Izv. perg. listina; visi dobro ohranjen pečat deželnega glavarja Urha.) (Zv. 5, št. 10.)

1462, 10. septembra, Piencija. Papež Pij II., ki je malo prej v ljubljanskem mestu, v oglejski škofiji, kapelo sv. Nikolaja (pod nazivanjem presv. Trojice, sv. Marije, sv. ap. Petra in Pavla, mučenikov Krištofa, Hermagore in Fortunata, škofov Martina in Nikolaja i. t. d.) povzdignil v stolno cerkev in župno cerkev sv. Petra zunaj mestnih zidov ljubljanskih ter sosedno kapelo sv. Janeza ločil od cistercijskega samostana presv. Trojice v Dunajskem Novem Mestu, v solnograški škofiji, ter vtelesil škofovski mizi ljubljanski, zjedini in vtelesi samostanu župno cerkev sv. Mihaela v Mengšu (Manspurg), ki je cesarskega patronata, po izrecnem dovoljenju njenega župnika Henrika Scharfa, tako da ima samostan v prihodnje pravico do dohodkov mengeške župnije in da sme nastavljati ondi svoje konventuale ali pa svetne vikarje. (Prepis, predal 102.)

1528, 24. marca. Nadvojvoda Ferdinand potrdi vtelesenje mengeške župnije samostanu v Dunajskem Novem Mestu. (Beležka.)

1539. Opat Ivan da v najem Maksimilijanu baronu Lambergu v Črnelem (Rothenbüchel) desetine v Loki, Jarišah, Domžalah in Dolu za vse življenje za letnih 100 funtov penězov. Umrl je Lamberg l. 1580. in samostan je dal pod istimi pogoji one desetine v najem Ivanu Kobenclju s Proseka, koman-

derju nemškega reda v Ljubljani. Po Kobenceljevi smrti jih je l. 1593. dobil v najem njegov oskrbnik Bonhomo. (Pred. 130, 1.)

1540, 18. aprila, *Ljubljana*. Erazem baron s Turna je dal priporočilo Mateju Stiškemu (von Sittich), oskrbniku mengeške vikarije, ko je šel v Dun. Novo Mesto, da bi se z opatom domenil o prevzetju vikarstva. (Pred. 130, 1.)

1543, 24. julija. V Mengšu je bil za vikarja Matej iz Stičine (von Sittich). Imel je pravico, sestavljati cerkvene račune tudi v štirih podružnicah. Že l. 1528. se Matej iz Stičine imenuje upravitelj v Mengšu. Priporočil ga je bil za to službo baron s Turna, pri katerem je prej služil. (Pred. 130, 1.)

1548, 24. aprila, v *mengeškem župnišču*. Matija, opat v Dunajskem Novem Mestu, da v kupno pravo Primožu Ocvirku (Otzwierkh) in njegovi ženi pol zemljišča v Dolu (Lustthal). Prej je to posestvo imel kot fevd župan Tomaž Artzt. (Izv. perg. listina; visi opatov pečat.) (Zv. 5. št. 20.)

1559. Opat Ivan v Dun. Novem Mestu da Baltazarju Lambergu v najem desetine v Trzinu (Tersein), Loki (Lack), Jarišah (Jarisch), Domžalah (Dumschel), Dolu (Lustthal), ki spadajo pod mengeško župnijo, za letnih 90 ren. gld. Desetine v Kolovratu in na Vačah je pa dal opat v najem Martinu Wröte (Bratè?) in desetino v Kandršah do l. 1566. Gašparju Janežiču za 100 cekinov. (Pred. 130, 1.)

1560, 2. novembra, v *mengeškem župnišču*. Opat Ivan obračuna s svojim vikarjem Matejem iz Stičine (von Sittich) zaradi desetine v Topolah (Topolach) in na Holmcu (Khlain-Kholnperg). (Pred. 130, 1.) — Isti opat proda l. 1560. dve zemljišči v Topolah Leopoldu Schublinu. (Zv. 1. 19.)

1561, 1. novembra, v *mengeškem župnišču*. Opat Ivan da Skolastiki, vdovi ljubljanskega meščana Mateja Straussa, v najem desetino v Podgorici za letnih 14 gld. in 1 funt popra; ljubljanskemu meščanu Ivanu Freyu in soprogi Neži pa desetino na Vranšici (Vranschiz) za letnih 5 gld. (Pred. 130, 1.)

1561. Opat Ivan da ljubljanskemu meščanu Luki Steklini in soprogi Brigiti v najem desetino v Gradcu (zu Grätz) od

7. zemljišč, kjer si delita z župnikom na Vačah tretji snop, v Ribčah (Fischern) od 5. z., v Zgornjih in Spodnjih Ponovičah (Ponouitsch) od 5. z., v »Vidernitz« od 11. z., v Osredku (Asredek) od 7. z., v »Loscha« (Lokah?) od 2. z., v Suhem Potoku (Dürn-Pach) od 12. z., v Selcah (Seltza) od 2. z. in v Brezovici (Brosouitz) od 3. z. za letnih 8 ren. gld. in $\frac{1}{2}$ funta popra. (Pred. 130, 1.)

1563, 25. avgusta, *Ljubljana*. Luka Steklina, meščan ljubljanski, se pritoži zoper Lovrenca Starleta, župnika na Vačah, zaradi neke desetine. Vikar v Mengšu je bil tačas Felicijan Turk, kranjski deželni oskrbnik pa Jošt z Galenberga Podpečjo (von Gallenberg zum Gallenstein). (Pred. 130, 1.)

1579, 26. marca, *Dun. Novo Mesto*. Opat Krištof piše: Naš vikar v Mengšu je Matej iz Stičine in njegov brat Luka iz Stičine (Sittich) je vrhovni vikar. (Pred. 130, 1.)

1580, 21. junija. Omenjajo se: Mihael Pavlič, vikar v Čemšeniku, Jurij Velan, bivši vikar v Tuhinju, Luka iz Stičine (Sittich), župnik v Mengšu. Luka Stičan je bil vikar v Mengšu še l. 1582. in 27. maja l. 1588., Jurij Velan pa je bil v Mengšu l. 1592. in l. 1598. (Pred. 130, 1.)

1598. Umrli je vikar na Vačah Gregor Šega in za njim je prišel Ivan Schmuck. (Pred. 130, 1.)

1620, 28. januarja. V Mengšu je bil Andrej Šega vikar. Po njegovi smrti je Sebastijan pl. Lamberg prezentoval za 3 beneficije v Mengšu, namreč N. lj. G. na Holmcu, N. lj. G. na Vačah in sv. Andreja v Mengšu, kanonika Gregorija Rozmana. Opat Ivan se je temu upiral, pa zastonj, ker je obitelj Lamberška imela prezentacijsko, opat pa le konfirmacijsko pravico. (Pred. 130, 1.)

1631, 5. junija, *Mengeš*. Ivan Jakob, opat novega samostana v Dun. Novem Mestu, da v kupno pravo Adamu Silhorianu zemljišče v čemšeniški župniji, katero je prej imel Matija Pfeifer. (Pred. 130, 1.)

1645. Matija Juvan, vikar v Čemšeniku, je fante, ki so se mej božjo službo v cerkvi prepirali, trdo prijel. Ko je vikar

šel iz cerkve, so ga fantje napadli in ga tako pretepli, da so ga ljudje na pol mrtvega odnesli. Čez 8 dnij, ko se je bil vikar že nekoliko pocelil, so pa našemljeni ljudje prišli v njegovo stanovanje, poropali mu ves denar in ga umorili. (Pred. 130, 3.)

1668, 5. decembra, Runa. Baltazar, opat v Runi in Pater immediatus cistercijanskih samostanov v Dunajskem Novem Mestu in Stičini, da dovoljenje, da sme samostan v D. N. M. prodati Stičanom mengeško župnijo. (Zv. 1, št. 24, pred. 132, 1.)

1669. Opat Matej v Dunajskem Novem Mestu prosi cesarja dovoljenja, da bi smel prodati mengeško župnijo s podružnicami: Vače, Čemšenik, Zagorje in Dol stiškemu samostanu iz sledečih razlogov: Župnija samostanu nič ne nese, ker je preoddaljena, ker je opat ne more pogosto vizitovati, ni reda, in ker samostan ondi ne more nastavljaliti svojih konventualov zaradi neznanja slovenskega jezika. Dalje je samostan v denarnih stiskah, kupil je posestvo Strelzhof, ki še ni plačano, in cesar je naložil prelatom turškega davka 100 tisoč gld., od koje svote občuten del zadene tudi samostan v Dun. Novem Mestu. (Pred. 130, 1.)

1669, 30. junija, Dunaj. Cesar Leopold je dal dovoljenje, da Matej, opat v Dunajskem Novem Mestu, sme prodati stiškemu opatu Maksimilijanu mengeško župnijo z vteleşenimi podružnicami Vače, Čemšenik, Zagorje in Dol. Stičani plačajo 16 tisoč gld. in nekatere dolgove, kakor: baronu Karolu Valvazorju 100 zlatih kron, Juriju s Scharfenecka 1920 gld., Ivanu Deteli na Vačah 500 gld., in Ivanu Burkhardu Kardišu 200 gld. Pogodbo o kupljeni župniji sta napravila opata v Ljubljani dne 13. septembra l. 1668. (Pred. 132, 1.)

1670. Stiški opat Maksimilijan prosi opata v Dunajskem Novem Mestu, da naj mu pošlje listine, ki se tičejo mengeške župnije, ker se Galenberžani lasté vojske pravice nad Čemšenikom, Vačami in Zagorjem. Sicer stoji v arhivu zabeleţena opazka, da so se listine odposlale, vendar je stiški opat prosil še l. 1731. in 1732., da bi se mu poslale mengeške listine. (Pred. 132, 1.)

Troje slavospevov na zmago pri Sisku.

Priobčil A. Koblar.

V rokopisni knjigi c. kr. dvorne knjižnice št. 7250 (rec. 1989) je sredi raznih spisov tudi latinski rokopis, iz 17. veka, čigar vsebina se tiče bitke pri Sisku l. 1593. Najprej je v rokopisu kratka zgodovina one znamenite bitke, ki pa ne nudi novih podatkov, in nato se vrsté slavospevi. Nekaj teh slavospevov je že objavil Valvasor v »Ehre des Herzogthums Krain«, knj. XV. str. 534 in 535. Valvasorjevim opazkam dostavljamo le, da stoji v zgoraj omenjenem rokopisu pri pesmi, ki se pričinja z besedami »In vexillum Hassan« in končuje z besedama »digna siti«, spredaj opazka: »Illustri ac Generoso Domino amico nostro in Christo inuisceratissimo, Domino Georgio Andreae Kazianero etc. Inclyti Ducatus Carnioliae Praesidi ad proprias palmas«, zadej pa opazka: »Pie Lector, pro patria tunc seruata meritas Deo et D. N. Jesu Christo gratias agens hic flecte cor et genua et dic deuote Pater, Aue, Credo. Ex Aula Episcopali Labaci 16. Nouemb. Anno 1614. Thomas«. Še spredaj pred to pesmijo pa stoji prvi izmej spodaj navedenih slavospevov, ki ima tudi na koncu opazko, iz katere se posnema, da je slavospev in pripomnjo z ozirom na slikano podobo bitve pri Sisku zabeležil škof Tomaž Hren. Drugi in tretji slavospev je zložil Matija Boštijančič, kakor kaže podpis, dne 12. julija l. 1629. In na koncu je v našem rokopisu še pesem »Turcica signa stupeš«, o kateri trdi Valvasor (Ehre XV, str. 534), da je bila zapisana pod podobo bitve pri Sisku, katera je visela v deželni hiši, Dolničar (Historia Cath. Eccl. Labac. str. 19.) pa pravi, da je bila ista pesem zapisana pod enako podobo v stolnici ljubljanski. O zgodovini teh, v pesmih omenjenih podob dodamo na koncu spisa nekoliko opazk. Tu naj sledé najprej slavospevi, kakor stojé v rokopisu dunajske dvorne knjižnice. Latinščina v slavospevih nosi znak svojega časa in ni lahko umljiva. Ozirajo se slavospevi na razne zgodovinske dogodke, ki so bili tačas ljudem še v spominu.

I.

Hassanicae Cladis et Christianorum Victoriae ad Sissek Croatiae Arcem diuinitus concessae 22 Junii 1593 Elogium.

Depictas tabulis acies coeloque regentes
Bella uides superos paucas ingentia turmas
Agmina fundentes, campumque undamque cruentam
Hassan Bosnensis Bassae memorabile fatum est.
Ille procul gestis infesta Perfide bellis
Crudus in Illyricas traduxerat agmina terras
Imperii uires fremitumque irasque minaces
Atque in nos dirae convertit cornua Lunae
Styriacos penetrare sinus, Dravique Savi-
Fonte leuare sitim, diuorum pascere aras
Quadrupedes, sacra et nostram pessundare gentem
Haec animo, haec dictis fuerat complexus acerbis
Sacrorum irrisor, primaevi fontis, et almae
Diuae togae Benedictae tuae, lectique per aras
Ordinis officio uerbi, non dedecus usquam
Hoc maius genitrix olim Ferrara tulisti
Indu suum Colapim quondam fore, duxerat omen
Quod saepe ad diuum, quas jam temerauerat aras
Audiit et solitus fuerit, Mea dicere Culpa
Annuit his coelo notis Deus armaque contra
Sacrilegosque ausus certauit uindice dextra.
Ille Deum contra uires a sorte petiuit
Vixque aleam iecit ter, quando uindice coelo
Agni Monstrator Diuus conspectus in alto est
A superis lectus Ductor, quem pone sequutae
Nostrae acies Illas uidit spreculque superbus
Hassan et innocuas ueluti jugulare bidentes
Aggressus Colapim trans agmina Turcia duxit
Tunc Sanctus nostris alacres Lavrentius ignes
Petrinae Victricis amor Praecesque diei
Illius Diuus sociauit Achatius arma

O Deus, o uires, ô quae mutatio rerum
Quinque uirum contra decertant millia centum
Hos tamen immensus fugat et superirruit horror
Hos flammae ultrices, uindex hos deuorat ensis
Hos undae Colapis uasto mersere profundo
Sic Hassane tuis stant omnia consona dictis
Quae tua Culpa fuit scelerum, est tibi poena tuorum
Sed te, qui legis ista, Deo pro uindice dextra
Grates dic solitumque Pater prostratus Aueque Credo etiam.

Et certe rebus jam desperatis magno coelitus miraculo
fuit haec concessa Patriae uictoria incidens in 22. diem Junii
Anni 1593 diuu Achatio sociisque Martyribus Carnioliae Pa-
tronis festiuam: Quam Thomas Nonus Episcopus Labacensis
ad maiorem Dei laudem et gloriam populique Christiani me-
moriâ, iucunditatem, laetitiam, triumphum perpetuamque Deo
corditus referendi gratiam uiuis depingi coloribus et in hac
sacra Deiparae Virginis aecclesia statui curauit.

In Anathema Oblivionis Amen.

15. Aug. 1634.

II.

D. O. M. A.

*De Insigni Christianorum, maxime Carnorum Victoria ab
Hassan capitali fidei hoste reportata.*

Dena sVperbIs terna sVIs ConfeCta qVadrIgIs
SeCVla Lammifero Vt LVstraret LVmine PhoeBVs
Stabat aDhVc uIcIbus septem duCendus Eo
Pestiferas Hassan acies irasque stuperet
Foedifragi toti minitantes funera mundo
Namque ubi de Latio Patria de jure paterno
Deque fide Claustroque rebellis Apostata sancti
Sancta sui iussit Benedicti castra ualere,

Et circumcisum Mahometis dogma sequutus,
Dixerat, astra meo remanent uertenda furore
Nil hoc, plus audet Pietas qualienda fidesque
Plus audet moderanda meo sunt omnia nutu,
Suffocata uolo labatur Carnia fumis
Quid non auderet fera quam Ferraria audit?
Vix dedit armatas tot Auenus in arua Phalanges
Quot Colapis Saimos, Sauus quot uidit Asapos
Sciscia Miriadas stupuit se ferre quaternas
Lux aderat roseo Achatu rorata cruori
Cum stetit expansis in praelia faucibus uno
Octo Chiliadum rictu saturanda cruore
Ergone nulla tuis aderit quae dextra resistat
Armis? flammiferas uel quae necet unda cateruas?
Annuae Lernaei Domitor stygyque Tyranni
Stat pia Cadmaeas contraruitura cohortes
Carnia tuque tuis Babbista faueto manipulis
Ergo nouus sumptus animis ad Classica miles
Ferre Tartareas ruit agmine Turba Phalanges
Flammium hic raptos Auspergos Marte uideres,
Et Mediis Hassan rutilare Phalangibus ense
Hic Eggenbergos fulua quibus arce Coronam
Progenies Joue missa, tribus fert regia rostris
Hic sua quos iussit Paradisus nomina ferre
Macti animis fractos Hassan uolitare per orbes
Stat funesta viros stupefacta caterua Potentes
Concutit ossa tremor, dare terga iubentur ad unum,
Sternitur hic uolucris fugit ille citatior astro
Labitur alter equo, spahias fit uictima ferro
Purpureis natat alter aquis, natat ille cruore,
Atque sua Colapis bullire uoragine coepit
Qui portenta ducum barathrali gurgite sorpsit
Prae reliquis Hassan Mehemetque restrusit abyssum
De Culpa risa uindex fit Colpa proteruo
Et Mea mutato Finis Fit nomine Meia.

III.

Illmo Revmo Principi ac Dno Thomae Episcopo Dno
Dno et Patrono semper observ.

In Victoriam Sissekianam.

Huc oculos, huc flecte animos deuote Viator
Coelitus Hassani perdita castra uide
Paucula Christiadam innumeris cum millibus Hassan
Confer et attonitus nostra Trophaea stupe
Ipsa minas et facta urget pictura, quis horror
Tum fuit, inuicto cum stetit Hassan agro,
Ferraria hunc gemuit, fouit Benedictus et ordo
Sacrauit Turcae constituere ducem
Persis uictoriam reducem tulit inde furorem
Sissek, et haec omnia Patria passa Crucem est
Ac pessum gens tota isset, ni Meia fuisset
Culpa Hassanici debita poena joci
Nam qui fluctuomis Pharaonem mersit in undis
Hunc quoque praecipitem fluminis hausit aquis
Quod reliquum ferro miles populatus et igni est
Sed duce Baptista, luce sed Achatii
Quisquis opis spectator ades coelestis, adora
Numen, et huic Patriae, fausta precatus abi.

Matthias Bastianzhizh 12 Julij 1629.

O zgodovini podob bitve pri Sisku so že pisali: Dimitz, pl. Radics, Müllner in drugi. Gotovosti doslej ni bilo mogoče dognati. Verjetno je, da so bile podobe, katere je 24. sept. l. 1593. Oktavijan Lanelli poklonil kranjskim deželnim stanovom in za-nje prejel 25 tolarjev ali goldinarjev, bakrorezi. Te podobe so deželni stanovi porazdelili mej razne komisarje. (Gl. Zapisnik dež. zbora v kranjskem dež. arhivu iz l. 1593, str. 547.)

Škof Tomaž Hren je dal naslikati na platno dvoje podob o bitvi pri Sisku, kakor posnemamo iz opazke (navedene v »Izvestjih« l. 1894, str. 203.): »Victoriam illam Thomas p. m. Episcopus Labacensis pictoris penicillo exprimi curavit in magnis

duabus Tabulis, quarum una etiam nunc conspicitur in Cathedrali Ecclesia ad portam orientalem, altera in Palatii Prouinciae ambulacro«. Na ti dve sliki se nanašajo tudi zgoraj navedeni slavošpevi, oziroma na ono v stolnici pridejana prošnja za molitev. Pripomnja pri prvem slavošpevu pravi, da je ena teh slikanih podob visela l. 1624. v neki cerkvi Matere božje. Katera je bila ta cerkev, ne vemo. Vender imamo že iz istega leta (1624) v ljubljanskem kapitelskem arhivu (zv. 71, 5) neko opazko v računih ljubljanskega mizarja Ivana Špechta, ki nam naznanja, da je Specht dne 12. aprila l. 1624. za podobo bitve pri Sisku, slikano na platno in visečo v svetišču ljubljanske stolnice, za katero je delal, napravil okvir za 6 gld. Opazka se glasi: »Mehr hab ich gemacht oder einegefast die schlacht die vor sissech geschen ist, die ist gemolt auf eine leinwath wie er dan zu sehen ist auff der seiden des Hauptaltars in dem Cor gleich wie man in die Sagristey hinein getth, ist dorffür in der jetzigen alten Wehrung 6 fl. — M Hans Specht Bürger und Dischler zu Laibach. 12. April 1624.«

Iz računov stolnice sv. Nikolaja v Ljubljani (kap. arh. zv. 138, 31) izvemo tudi, da je škof Hren od l. 1608.—1619. dal slikarju Krištofu Weissmannu preslikati staro ljubljansko stolno cerkev. Dne 21. maja l. 1619. je še pisal Hren iz Gornjega Grada v Ljubljano stolnemu dekanu Mihaelu Mikcu, da naj dobi kje blizu stolnice stanovanje za tja poslanega Krištofa Weissmanna, ki bo naslikal v stolnici zgodbe iz življenja sv. Nikolaja. Prav lahko je tedaj mogoče, da je ta Weissmann naslikal Hrenu tudi oni dve podobi na platno, o katerih smo govorili zgoraj. Valvasor je obe podobi še videl in ono v deželni hiši posnel za svojo knjigo »Ehre« str. 534.

Zanimivo je to, da pri Valvasorjevi podobi ne vidimo zgoraj podob Kristusa, sv. Janeza Krstnika, sv. Lovrenca, sv. Ahca in treh angeljev, ki mečejo strele na Turčine, kakor jih vidimo na sedanjí muzejski sliki, izdelani na vzboknjeni bakreni plošči. Pač pa se omenjajo oni svetniki v zgoraj navedenih slavošpevih, tičočih se slike, ki je visela v cerkvi.

Sliki na platnu sta znabiti postali sčasoma prepereli. Da se reši vsaj ena podoba bitve pri Sisku, so najbrže l. 1731. po oni sliki, ki je visela v stolnici in bila pozneje prenesena v semeniško oz. licejsko knjižnico (Glej »Izvestja« 1893, str. 120), dali napraviti sedanjo muzejsko podobo. Na novo dodani kosček podobe v spodnjem desnem voglu plošče, ki kaže na 18. stoletje, in kronogram v pridejanem napisu »SanCtVs AChatIVs AnDreaM ab AVersperg In Ista fVrIosa pVgna perstItIt« dokazujeta, da je bila muzejska podoba izdelana l. 1731.

Dolničarjeva „Bibliotheca Labacensis publica“.

Priobčuje Viktor Steska.

Na večer svojega življenja je pričel neumorni Gregor Dolničar (1655—1719) zbirati snov za nekako slovstveno ali sploh kulturno zgodovino kranjske dežele. Z delom je pričel l. 1715. in spis spopolnjeval do svoje smrti. Rokopis hrani ljubljanska semeniščna knjižnica. Naslov se glasi: »Bibliotheca Labacensis publica Collegii Carolini Nobilium seu de Scripto-ribus Carniolis, qui tum vetera, tum recentiora saecula illustrarunt, notitia locuples, qua non solum Auctorum, qui ad haec usque tempora scripserunt, codices excussi, vel manuscripti adnotantur, verum etiam eorum Patria, Aetas, Professio, Munia, Dignitates, memoranda et obitus recensentur«. Na tretji strani ima še obširnejši naslov in pristavek: »studio et opere Joannis Fortunati Mengini Labacensis Anno a Partu Virginis CIO.IDCC.XV«. Kdo je ta Mengini? Nihče drugi, nego Gregor Dolničar. Pri tem imenu namreč pisatelj našteva tudi ta spis, sicer je pa tudi pisava Dolničarjeva.

Delo je posvečeno ljubljanskemu knezoškofu Viljemu grofu Leslie, katerega v imenu tiskarja Mayra nagovarja. V predgovoru: »Ad lectorem« razodeva namen tega spisa, da namreč pozabnosti otme imena onih, ki so se proslavili v književnosti. »Če te slavimo, častimo tudi domovino, kar odo-

brujeta Plutarh in Evripid. Tu opisujemo že umrle pisatelje, kar smo mogli o njih izvedeti, pa tudi še žive, ki bodo sicer umrli, a njih imena se bodo svetila čim pozneje, tem svetleje. Ni vse popisano, toda upamo, da spopolnijo nedostatke drugi.»

Knjigo deli Dolničar v tri poglavja. Prvo poglavje obsega uvod, drugo popis in začetek knjižnice, tretje pa našteva pisatelje in umetnike.

Prvo poglavje je torej uvod, in sicer v obliki dvogovora med Agezilaom, načelnikom kolegija Karlovega, in Lentulom, tujim mladeničem: Pred dvema tednoma se je odpeljal iz Lacija (Latium) in srečno po Ljubljani došel v Ljubljano mladenič plemenitega rodu, omikan in premožen. Naselil se je pri »Črnem orlu« zunaj špitalskih vrat. Ko se uredi, ko se preobleče, pripelje ga strežnik k meni. Pozdraviva se; pokaže mi priporočilno pismo nekega prijatelja in me naprosi, da bi mu razkazal znamenitosti. Podam mu »*Librum Rerum Labacensium*« *typographice descriptum, nuper editum*, da se seznani z vsemi potrebnimi reči. Zahvali se in prosi, da bi mu razkazal kolegij. Pokazal sem mu vse prostore razen knjižnice, ker se je že mračilo.

V drugem poglavju (»*Apparatus et monumenta Bibliothecae*«) nadaljuje: Drugi dan pride Lentul, ki je vročeno knjižnico prelistal, in si ogleda knjižnico. Vodnik mu razlaga, da so knjižnico ustanovili škof Sigmund Krištof grof Herberstein, Janez K. Prešeren in Janez Anton Dolničar, stolni dekan. Ustanovno listino z dne 30. maja l. 1701. navaja doslovno. Potem omenja, da so knjige darovali razen ustanoviteljev tudi še drugi, na pr. zdravnik Marka Grbec, Janez Jakob Schilling in Jurij Adam baron Grimbschitz, razlaga razne napise, pravila, pojasnjuje: »*cuius liberali aere, videlicet . . . , armariis ad omnem elegantiam fabre factis exornetur (sc. bibliotheca), nec aliud superesse, quam ut volumina ad sua loculamenta reportentur. Sursum demum, si oculos attolere libet, vides, ajo, prophylaeum Bibliothecae, totum pene constructum*«.

V tretjem poglavju našteva pisatelje in umetnike po raznih strokah: bogoslovce, kanoniste, govornike, nabožne pisatelje, zgodovinarje, genealoge, pravnike, zdravnike, kemike, modroslovce, matematike, zemljepisce, zvezdoslovce, skladatelje, slikarje, kiparje, politike, pesnike in jezikoslovce. Predno pa prične z naštevanjem, pravi: »Audisti, mi Lentule, prophylacum unicum hucusque perfectum, ac supremam accessisse manum, noveris pariter statuæ marmoreæ et icones illi superpositæ, Eorum qui in unaquaque classe literatorum principatum tenere existimantur, facies gerunt«. — Žal, da niso dovršili tega namena. Ne nahaja se namreč niti en kip, niti ena slika naštetih pisateljev. Iz te opazke se spozna, da strop tedaj še ni bil preslikan, sicer bi ga bil Dolničar brezdvomno omenil.

V sledečih vrsticah se po abecednem redu navajajo življenjepisi po glavnih podatkih. Mnogo jih je opisal že Valvasor, druge za njim o. Marka Pohlin v spisu: »Bibliotheca Carniolicæ«.

Abfalter Karol Jožef, baron, kanonik ljubljanski in doktor bogoslovja. R. 11. septembra 1669. Oče mu je bil Jurij Sigismund, mati Regina Sidonija. r. Samburg. Kanonik je postal l. 1713. — Izdal je: *Oratio: Primus minister aulae coelestis, divus Josephus, dicta Viennæ sub auspiciis Josephi I. Imp. 1708.* — *Oratio: Legatus Salvatoris nostri, d. Andreas Ap., dicta Viennæ A. 1717. sub ausp. Caroli VI. Imperatoris. Praelo parata: Festivale seu proprium de Sanctis per annum.*

Abič (Abich) Anton, Ljubljančan. Spisal: *Historia urbis Labacensis. Id Germ.*

P. Alojzij, kapucin, Ljubljančan, dober govornik, moder in dober mož. Umrli je l. 1698., v svojem 71. letu; v redu je bil 51 let.

Arh Mihael, r. v Ljubljani l. 1678. — Izdal je: *Virgineus amor divinus, ludis theatralibus exhibitus Labaci in aula Principum ab Auersperg feriis saturnalibus. 1701.*

P. Avguštin, r. v Ljubljani l. 1627. Umrli je l. 1710. v 83. letu svoje starosti, v 64. letu, kar je bil vstopil v red.

Bageus Leonard, »Carniolus Mitterburgensis«, je vstopil v jezuitski red, se učil modroslovja in bogoslovja, kar je predaval na raznih krajih. Vodil je kolegij na Reki in v Zagrebu. Umrli je l. 1650. — Izdal je: *Speculum morale casuum conscientiae*. — *Manuale Sodalitatis sine labe Conceptorum*. 1625. (M. Pohlin p. 8.)

Barbo grof Bajkart Ferdinand. Pečal se je posebno z zemljepisjem. Oženil se je z Marijo Renato grofico Wels. Imel je dva sina in tri hčere. Bil je deželni davkar (quaestor prov.). Bolehen je iskal zdravja v Benetkah. Ko se je povrnil, je umrl 30. nov. 1709, v 39. l. svoje starosti.

Bautscher Martin, Vipavec, jezuit, je učil humaniora in višje predmete. — Spisal je: *Historia seu Annales Norici. Panegyricon. Cum Augustis. Imp. Leopoldus Provincias haeredit. lustraret*. 1660. (M. Pohlin p. 9.)

Benko (Bencho) Gregor, jezuit. Umrli je v Ljubljani 28. maja 1688. — »*Humanae sapientiae praeses. Astrorum terrarumque indagator sedulus*«. Velik mož, ne po telesu, ampak po duhu.

Bernasch Adeodat, avguštinec, Ljubljančan, bakalaurej.

Beslaj Peter, Ljubljančan, se je posvetil v mladosti stavbarstvu. Ta je sezidal staro mestno hišo, kar spričuje rokopis ljubljanski (Ms. Lab.). — Spisal je: *Studium Architecturae civilis*.

Blatnik Jurij, r. v Kranju l. 1693., skladatelj. — Spisal je: *Missae concentibus adaptatae*. — *Miserere*. — *Regina coeli*. — *Salve Regina*.

Blažič Marka, r. v Vodica l. 1653. kot sin ubožnih starišev. Nadarjeni deček se je posvetil učenju, pa pogostoma stradal. Rad se je učil zlasti modroslovja. Spisal je: *Geometria practica*. — *Elementa trigonometrica*.

Bobek (Wobek) Gašpar, r. v Radovljici. Učil se je cerkvenega in državlanskega prava. L. 1622. je prišel v Ljubljano za prošta. Povzdignjen je bil pozneje v škofa pičenjskega. Bil je tudi deželni zastopnik. Umrli je v Ljubljani 8. oktobra 1634. Pokopan je v Radovljici v svoji kripti.

Bogataj Frančišek Krištof, r. v Loki 4. avg. 1684; oče je bil Matija, mati Ana Frančiška Benkovič. Doktor pravoslovja je postal v Padovi l. 1708. 4. okt. L. 1711. postal je vice-domski tajnik; l. 1712. se je oženil z Ano Felicito Ganser. To leto je ustanovil družbo pravnikov ljubljanskih in je razlagal ustno in pismeno zakone. — Spisal je: Codex officii vice dominatus nobilis et excelsi ducatus Carnioliae. Tractatus historico-politico-juridicus 1713. Observationes practicae selectiores dicasteriorum Carnioliae. (P. M. Pohlin p. 60).

Bognar Andrej, r. l. 1686. v Smledniku. — Spisal: Exercitium Mathematicum seu Geographia plana Geographiae sphaericae aequipolens. 1708. — De sponsalibus et desponsatione impuberum. — De clandestina desponsatione. De matrimonio contracto contra interdictum.

Bohinjec (Wohiniz) Jurij, profesor dunajskega vseučilišča l. 1672., dvorni in sodni odvetnik, konzistorijalni svetnik, imeniten učitelj državlanskega in cerkvenega prava, rektor l. 1675: — Izdal je: Hecatombe obligationum, seu assertionum centuria universam obligationum materiam continens. (P. M. Pohlin p. 61.)

Bohorič Adam, Kranjec (gente Carniolus), učen mož, učil je humaniora. Kdaj in kje je umrl ni znano. — Izdal je l. 1584: De litteratura Latino-Carniolana ad Latinae linguae Analogiam accomodata; unde Moschoviticae, Rutenicae, Polonicae. Bohemicae, Susaticae linguae cum Dalmatica et Croatica cognatio facile deprehenditur. (M. Pohlin p. 10.)

Bosio Avguštin, r. v Ljubljani l. 1663. — Spisal je: Reflexiones-Physico-practicae de apoplexia.

Budina Samuel, Ljubljčan, r. l. 1512. Ko je dovršil »humaniora« in višje šole, se je posvetil zgodovini. Umrl je l. 1562. Izdal je: Expugnatio fortalitii Sigeth in Hungaria. (M. Pohlin p. 11).

Catinus Peter. Spisal je: Operationes Chimicae.

Causar Avguštin, r. v Ljubljani, se je šolal v Salamanki in je bil pozneje lektor modroslovja in bogoslovja v avguštinskem redu.

Cavalier Vrban je bil sin ubožnih starišev, ker je bil bistrega uma, so ga dali v šole. Učil se je modroslovja in bogoslovja. Škof Sigmund Krištof grof Herberstein je kmalu spoznal njegove lastnosti. Vsprejet je bil v vzgajališče v Gornjem Gradu, potem je bil kapelan na Vranskem, župnik na Ščavnici, in po smrti N. Ernsta l. 1700 komisar v Starem Trgu, l. 1713. župnik v Šmartinu pri Kranju. Bil je pobožen in učen mož. Če je kaj pisal, ni nikdar nič popravljaj. Ustanovil je mesto za gojenca v zavodu sv. Rogacijana in Donacijana v Ljubljani. Spisal je: *Selectarum epistolarum centuria*.

Coppini Frančišek, r. v Ljubljani l. 1682. Vstopil je l. 1698 v jezuitski red in bil dober, priljubljen govornik.

Coppini Janez Andrej, r. Ljubljani 18. okt. l. 1653. Oče je bil višji zdravnik, mati je bila Justinia a S. Flore. L. 1675. je postal doktor zdravilstva. L. 1682. se je oženil z Suzano Leopoldino pl. Seethal. L. 1715. je postal po smrti Pavla Qualize višji zdravnik. — Izdal je: *Panaceae Aemonensis seu Divi Cosmas et Damianus Infirmorum spec. patroni. Anno 1712.* — Spisal je še: *Tractatus de formatione foetus. De febre contagiosa, quae in ditione Carnioliae boves exercuit, 1713. Lusus morales serio jocos.*

Coraduzi Rudolf, čista duša, ljubezniv, potrpežljiv mož, postal je kanonik l. 1647. in umrl 1. febr. 1656 v svojem 35. letu.

Coraduzi Janez Rudolf, iz baronske rodbine, r. v Ljubljani l. 1663., 7. aprila. Ko je dokončal šole in potovanje, je postal prisednik dež. sodišča. Prosti čas se je pečal s politiko, zgodovino in pesništvom. Bil je predsednik akademije »*Operosorum*«. Oženil se je l. 1696. z Maksimilo Felicito grofico Attems, in po njeni zgodnji smrti s Katarino Renato pl. Fuernpheil. Umrl je v Loki 21. maja 1817. Pokopali so ga pri frančiškanih. — Spisal je: *Florilegium diversorum epigrammatum.* — *Poemata selectiora ad amicos. sinceritatis.* — *Apes Academicae.*

Corusi Frančišek, r. v Ljubljani, vstopil je v pavlinski red. — Spisal je: *Scala Sapientiae seu Assertiones Philosophiae Tomistico-Aristotelicae*. 1717.

Corusi Jan. Gašpar, r. v Ljubljani l. 1661. Umrli je kot zdravnik v Varaždinu v oktobru l. 1712. — Spisal je: *De mumiis*.

Crenner Janez, Ljubljčan, r. 1653. Na Dunaju je postal doktor modroslovja in se posvetil duhovskemu stanu. Bil je župnik in dekan v Obrizbergu na Avstrijskem, kjer je umrl l. 1711., 7. julija. — Izdal je: *Felix Austriacum sidus Viennae in aula Leopoldi exortum seu applausus Genetliacus serenissimo neoprincipi Josepho Jacobo archiduci Austriae oblatum*. 1678 Viennae in folio. — *Annus felicitatis dicatus S. C. M. Leopoldo et Claudiae Felicitati Imp.* 1674. in 4°.

Čandek (Tsandek) Janez, r. v Višnji Gori l. 1600. ¹⁾ S 17. letom je vstopil v jezuitski red. Ob kugi v Gradcu strežoč bolnikom umrje l. 1624., 8. oktobra. — Spisal je: *Chatechismum, et Euangelia per annum Slavonicae linguae abs se donata. Graecii a 1612.* (P. M. Pohlin: p. 56.). (Dalje prih.)

Mali zapiski.

Pismo španjolskega vojaka izpred Gibraltarja z l. 1799. — V nesrečni avstrijski vojni z Napoleonom I. v Italiji l. 1796. so se borili tudi naši rojaki. Mnogo jih je padlo; nekateri so prišli Francozom v pest ter prestopili, kolikor je bilo sposobnih, pozneje v španjolsko vojno službo. Kako se je godilo tem nesrečnikom, nam poroča pismo korporala Vitegerja iz taborišča pred Gibraltarjem, pisano dne 26. prosinca l. 1799. Pismu je oblika mala četrtinka. Popisane so vse štiri strani. Vdeto je pismo v zavoj, narejen iz jako močnega papirja. Na licu zavoja stoji naslov: Von Feldlager bey Gibraltar. A Madame Madame de Siberau à Stadt Stein bey Minkendorf. Na ohranjenem pečatu zadaj je grb kažoč volka z ovco v žrelu, zgoraj je doprsna podoba človeka držečega v desnici meč, v levici pa tehtnico. Pismo slove:

Campo de Gibraltar den 26. Jener 1799. — Herz allerliebste Frau Mama! und an meinen liebsten Bruder. — Sie müssen über mein verändertes Schicksal ein Mitleiden haben, wir Menschen sind zum Unglücke, und in lauter Trübsal auf die Welt geschaffen, der Wille desjenigen der

¹⁾ Najbrže 1590. Katekizem je izšel 1618.

die Himmeln über uns erhält, und den Meere die Gränzen setzt, ist es, dass wir Busse thun müssen. — Sie werden höchst verwundert seyn, mich in Spanien zu finden, allein ich will Ihnen in Kürze benachrichtigen, wie ich dahin kamme. Ich wurde den 15. Jener 1797 bey Liniago, zwischen Verona un Mantua gefangen, in einer Jahrs Zeit wo die starke Kälte, und die einfallende Regengüsse uns arme Kriegsgefangene in das grösste Elend verzetzt, noch mehr bey meiner Gefangennehmung mich die Franzosen meines Mantels, und ganze Bagage dan 3 Thaler 24 Kr. beraubten, betrachten Sie solches entsetzliche Elend, ohne Hemedt Wechslung, muss natürlicherweise sich das Ungeziefer vermehren, ein steinernes Hertze müste bewegeet werden; diesen ein Ende zu machen, gaben uns die Franzosen täglich nicht mehr, als ein viertelchen eines 3 ðtigen schlechten Brodes, und keinen Heller in Geld, hiemit hätte ein hungriger Magen genug haben sollen, in lauter Morast, ohne guten Schuchen den ganzen Tag gewadet, der Nachts ohne Feuer in der Nässe liegen, verursacht Krankheiten, sie brachten uns nun bis Pavia, alldorten verspätete ich mich, und konnte den Transport nicht mehr nach die an der Porte stehende französische Wacht liess uns, wo unser noch sehr viele waren, keinen mehr heraus, dan kamme der spanische Werber, welches eine abgeredte Sache mit den französischen Platz Commandanten ware, und sagte: Freunde! Ihr seyd in Diensten Sr. Mayestät des Königs in Spanien, wir voller Hunger gaben unsern Willen darein, dan suchte er die grössten heraus, worunter ich auch ware, und bezalte den französischen Comandanten mit einem Haufen Thalern aus, führte uns 53 Köpfe in ein prächtiges Gasthaus, gabe uns gut Essen, und Trinken, eine warme Stube, gutes Bette, und Nothdürftigkeiten, gute neue Schuch 1 Hemedt, und 1 spanischen Matten in Geld, setzte uns dan auf den Poo ins eine Barque, wo wir den 29. Jener 1797 in den Parmasanischen einen Orte Castel Sⁿ Juan genant anlangten, bekamen alldorten die erste Löhnung mit tägl. 4 ð das ist 24 1/2 kr: kaiserl. Münze, ich sparte mir nun etliche ð zusammen, um in die Schweiz zu kommen, allein ich konnte es nicht dahin bringen mich in Freyheit zusetzen, sondern wurde kranke kamm in Spital, endlich in Genua als Kranker an, ich wurde besser, allein ich konnte nicht aus den Spital entlaufen, ware also gezwungen mich nach Spanien einschiffen zu lassen, auf unserer Seefahrt wurden wir in geringsten nicht beängstiget, als den 3. Febr. 1797 uns zwey englische Kriegs Fregatten verfolgten, wir nahmen unsere Flucht nach den Merhafen von Marsailles, bis die Engländer uns verliessen. Den 10. hatten wir einén Sturm der uns Betten lernete, legte sich endlich abends um 1/2 5. Uhr nach Mitternacht, nun hatten wir keinen Anstoss mehr, langten den 19. Febr: in Barcellona an, ist ein Seehafen von Spanien, hier wurde ich nebst 13 Kameraden unter das Regiment der königl: Walloner

Garden angagiret, hier wurde ich wiederum krank und stunde eine 20 tägige hitzige Krankheit aus, ich verlorh mein ganzes Fleisch, und alle Haare, gleichte einen Kapuziner Bruder, es giebt aber hier auch rechtschaffene brave Leute ich durfte keinen Dienst, bis ich mich wieder erhollert habe, thun. — Das Battaillon, worunter ich zu stehen kamme stunde in Felde bey der Blokade von Gibraltar, musten wir auch dahin, wir bekammen hiezu die Ordre den 4. Novembe 1797 mit 300 Regruten auf 3 Kriegs-Linien Schiffen und 1 Bigattin einzu barquiren, hier wurde uns nicht bange zu fahren, indem wir auf bewaffneten Kriegschiffen waren, auf den Schiffe wo ich mich befande 94 schwere Kanonen waren, allein wir bekammen doch Bang, den das Wasser hat keine Balken sagt der Jud, wie uns die Herrn Engländer aufsuchten, diess ware der 8. November und wir mussten uns zur Gegenwehre stellen, zu Wasser hat es eine andere Beschaffenheit als zu Land, wir mussten weichen, und Glück, dass wir die Reterade von Alicante erreichten sonstn hätten wir mit den Meer Fischen speisen können. — In unsern Regimente wird französisch gesprochen, wir sind aber deswegen keine Franzosen, und der Dienst in der nemlichen Sprache verrichtet, der Gemeine hat täglich $\frac{1}{9}$ kr. nach kaiserl: Münze (: oder $\frac{1}{4}$ spanische Matten auf 3 Tage :) $\frac{1}{9}$ Fleisch 10 Loth Reiss 2 Unzen Speck, und $1\frac{1}{2}$ $\mathcal{A}$ schne weisses Brod nebst ein Quartielie Wein (: macht ein Seitel :) täglich, die Lebensmittel sind nicht so sehr theuer, die Luft gesund, und kein kalter Winter, hier ist schon alles grün, und die Obst Bäume blühen meistens alle, weil wir nicht mehr zu Wasser als eine Meile nach Africa haben, Festung Gibraltar ist uneinnehmlich ist zu fest, zu Land kann sie nicht beschossen, und zu Wasser wegen Stärke der Engländer nicht bloquirt werden. — Ich bin auf 6 Jahre den König zu dienen schuldigh, in Jahre 1802 ist meine Zeit aus. NB. wo ich sodan mein Vaterland besuche. Schreiben sie mir die Gewissheit ob unser Kaiser Friede oder Krieg mit Frankreich hat, hier kan man die wahre Beschaffenheit nicht erfragen. Die Antwort erwarte so geschwind als möglich wünsche allen guten Freunden die beste Gesundheit meine Empfehlung an H. Vettern seiner Gemahlin an H. Vidiz etc etc: und übrigen Befreundten Ich bin in Erwartung einer baldigen Antwort Dero gehorsamer unglücklicher Sohn Franz: Vitteuguer m/p Caporal. — Spodaj stoji pripisek: Die Attreß an mich ist zu machen. a Monsieur Monsieur Francois Vitteuguer Capaux du R^e G^e W^e 5^{em} Battaillon 4^{au} Compagnie au S^u Roque Camp de Gibraltar an Espagnia pr Jnspruk-Solothurn au Suize-Genua-Barcellona. — Ob robu pisma se nahajajo te-le opazke: Schreiben Sie mir diē Attreß wie ich sie schrieb, damit der Brief nicht nach Paris laufe, und einen ordentlichen Brief, und ob die Franzosen das Krainer Land stark riuniret haben. — Der Brief den sie mir schicken, muss mit Oblat sigiliert seyn.

Komme ich zurück nach meinen Vatterland, so werden sie mich französisch sprechen hören, welches ich gelernet. — Navedeno, čitno pisano pismo je sedaj v lasti podpisanega. I. Vrhovnik.

Herrngült, Pfundherrngült, Gültbuch — kaj je to? Našteti izrazi se večkrat dobivajo po listinah, pa so vendar marsikomu precej nejasni. Tega mnenja je bil tudi ljubljanski jezuit, ki je spisal rokopisno knjigo o arhivu svojega kolegija. Knjiga leži v c. kr. dvorni knjižnici na Dunaju (št. 11.993) in v njej se na strani 300. čita ta-le razlaga: Dače, služnosti in dohodki, katere so prejemali gospodje in gospodstva iz svojih stalnih posestev, se imenujejo »Herrngült«, kakor bi rekel »vrednost za gospoda«. Če so dače znašale toliko, da so bile vredne 1 goldinar, se je temu reklo 1 funt (℔), ali 1 Pfundherrngült, ali 1 Pfundpfennig Herrngült. Nekdaj se je denar računal navadno po penezih. En funt penezov je bil 1 goldinar, namreč 1 renski goldinar, ki je imel 60 krajcarjev ali 15 reparjev, t. j. en repar 4 krajcarje. Dače in dohodki gospodstev so bili cenjeni in vpisani v deželni knjigi, imenovani »Gültbuch«. V razmeri s temi dohodki so se nalagali davki in kontribucije. Vsako gospodstvo je moralo napovedati deželi svojih posestev dohodke. Zamolčani dohodki so se po nemško imenovali »verschwiegene Gült«. Ker v rabi denarja in mere ni bilo edinosti po deželah, je prišel ukaz, da naj se vsi dohodki reducirajo na dunajsko mero in vago. A. K.

Slovstvo.

Zlatninske najdbe v Kranju. Opisali smo že v »Izvestjih« 1898 str. 220. zlatninske dragocenosti, katere je predlanskim gosp. veletržec T. Pavšlar izkopal v Lajhu pod Kranjem. V letošnjem zvezku lista »Mittheilungen der k. k. Central-Commission« str. 135—142 je pa profesor dr. W. A. Neumann te redke najdbe natanko opisal in ocenil. Sedem najdenih predmetov je v listu lepo narisanih, in sicer je pet kosov, ki so iz zlata, na posebni prilogi krasno vpodobljenih v barvah. Pisatelj je mnenja, da so najdbe v Kranju, kjer je stal stari Carnium, langobardske, in da je zlatnino utegnil izgotoviti kak zlatar v Čevdatu v 7. stoletju. Določiti se pa ne more, dokler se te najdbe ne primerjajo s podobnimi izkopinami v drugih krajih, če je bogata gospa, ki je imela pri sebi v grobu one dragocenosti, bila kristijanka ali ne, ter če je bila Slovanka ali Germanka.

»Povjest župa i crkava zagrebačkih.« II. zvezek. Župa Sv. Ivana u Novoj Vesi. Napisao Janko Barle. Zagreb, 1900. (Pretiskano iz »Prosvjete«.) Pisatelj, rodom Slovenec, je namenjen, izdati zgodovino vseh zagrebskih župnij. L. 1896. je že izdal zgodovino župnije sv. Marka. Pri

spisovanju zgodovine mu dobro služijo podatki iz nadškofovskega arhiva in važni zgodovinski spomeniki, katere je obelodanil akademik Ivan Tkalčič. Knjižico, ki obsega 64 strani, krasita dve podobi: slika župne cerkve in Nove Vesi. Tvarina je razdeljena nekako takó, kakor pri »Zgodovini farâ ljubljanske škofije«.

»*Primus Trubers Briefe.*« Zbral je pokojni marljivi preiskovatelj luteranske dobe dr. Theodor Elze vsa Trubarjeva pisma, kar mu jih je bilo mogoče najti, in jih je izdal l. 1897. v Tübingenu v posebni, 574 strani obsegajoči knjigi, ki je 215. publikacija literarnega društva v Stuttgartu. Za opisom Trubarjevega življenja so doslovno navedena zgodovine se tičóča pisma, katera je pisal ali prejel Trubar, in zgodovinske beležke iz raznih arhivov, ki pojasnjujejo pisma. Na koncu knjige je točno kazalo. Knjiga stane 14 K 80 h.

»*Römische Strassen und Befestigungen in Krain.*« Spisala Anton pl. Premierstein in Simon Rutar. Izdala c. kr. centralna komisija za preiskovanje umetnostnih in zgodovinskih spomenikov na Dunaju 1899.; 48 strani v 4°; cena 7 kron. Pisatelj sta v tem delu temeljito opisala rimske ceste in ostanke prazgodovinskih in rimskih utrdb na Kranjskem južno od Save ter takó skupaj dovršila ono nalogo, katere se je bil že prej lotil prof. Rutar sam z opisovanjem rimskih cest v »Izvestjih«. V knjigi so najprej točno navedene ceste in utrdbe na italško-panonski meji, potem je opisana cesta Emona-Siscia s postajami Acervo (blizu Višnje Gore), Praetorium Latobiorum (Trebnje), Crucium (pri Jelši), Neviodunum (Drnovo pri Krškem) in Romula, na koncu so pa zabeleženi in razloženi napisi na novonajdenih kamenih na Kranjskem, mej katerimi je važen krščanski napis, ki se je našel v Ljubljani na Marije Terezije cesti (na Ajdovščini). Dobro bodeta starinoslovcem služila tudi pridejana zemljevida, katerih prvi kaže v spisu razložene ceste in najdišča milnikov, drugi pa rimski zid pri Vrhniku (Nauportus).

»*Der comitatus Liupoldi und dessen Auftheilung in die Landesgerichte des XIX. Jahrhunderts.* Von Anton Mell. Innsbruck, 1900.« V knjižici, ki je ponatis iz spisa v »Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung XXI. Band, str. 385—444, se zgodovinsko pojasnjuje, kako so nastala iz »comitatus Liupoldi« nekatera deželna sodišča 19. veka na Zg. Štajarskem. Spis je kosček pripravljalnega dela za zgodovinski atlant avstrijskih planinskih dežel, katerega namerava izdati akademiška komisija na Dunaju. Del zemljevida je za poskus že pridejan tej knjižici.

A. K.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnili J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani.